

KÖZMŰVELŐDÉS.

Az erdélyi róm. kath. irodalmi társulat heti közlönye

MEGJELENIK MINDEN SZOMBATON.

Előfizetési díj:

Egész évre	4 frt.
Félévre	2 „
Negyedévre	1 „

A társulat minden rendű tagjai
a lapot tagdíjaikért kapják.

A lap szellemi részét illető cikkek a szerkesztőségnek, az előfizetési pénzek a pénztárnoki —, az esetleges reklamáziók pedig a kiadóhivatalnak küldendők.

Főmagasságu és főtisztelendő

Vasary Kolos,

bibornok

esztergomi érseknek, Magyarország hgprimásának

a Szent-István-Társulat XLI-ik közgyűlését

megnyitó beszéde.

Mélyen tisztelt közgyűlés!

Hazánk valláserkölesi és közművelődési terén buzgón fáradozó Szent-István-Társulatunk mélyen tisztelt tagjait a jelen évi közgyűlés alkalmából annál melegebben üdvözlöm, minél nagyobb jelentőséggel bír katolikus hittudatunk, egyetértésünk és összetartásunk nyílt és bátor bevallása napjainkban, midőn a társadalom nyugodt fennállását biztosító tényezők értékére nézve a legkülönbözőbb vélemények, ne mondjam a legelfogultabb előítéletek uralkodnak.

Ezen előítéletek a társadalmi élet mai kóros tünetei mellett épp oly veszélyesek, mint amily végzetes az elhibázott orvosi diagnózis és a kellő gondozás hiánya a súlyos betegre nézve.

Avagy elzárkózhatunk-e férfias bevallásától annak: hogy az eszmék világában a legnagyobb habszár, s ennek következtében a meggyőződés ingadozása, az akaratgyöngesége, az erkölcsi érzék bénulása, az elvek föladata a vallási, erkölcsi és társadalmi élet terén oly aggodalmat keltő jelenségeket tár elénk, mintha ma is irányul szolgálóan tanai azon bölcsészeknek, kik Pyrrhon szerint a jó és rossz között különbséget nem ismerve, minden erényt és vétket tagadtak, vagy kik Epikurral azt vallották, hogy az ember főtörekvését az élet küzdelmeinek és fáradalmainak kerülésével az élvezetek vadászata képezi.

Ha a kutató ész fürkészi e szomorú állapot okait, azt látja, hogy a társadalmi épület alapjában is megvan támadva s e megtámadott alap: a család; pedig

a család az Isten egyik leggyengédebb műve, az emberiség egyik legdrágább kincse, mely eredeténél fogva isteni intézmény s már az első emberpárral létesült a földön.

A család azon forrás, melyből az állam élete fakad; azon sejt, melyből a nemzet testszövevete képződik; a család azon veteményes kert, mely a társadalom polgárait és az egyház hiveit termeli.

Ha ezen veteményes kertben nincs meg melegegya a vallásnak, melynek világa és melege életet a fiatal szív épp úgy elesenevész, mint azon növény, melyhez nem hatol verőfény s melyet nem érlel hője a napnak.

E szóban „család“ befoglaltatik mindaz, ami az embert emberré teszi, ami bennünk igaz, szép és jó, mindaz, ami szeretünkre és kegyeletünkre érlelmes.

A ház, melyben születünk, a testvérek, a kikkel a létnek örvendve játszadottunk, az asztal, melyet körülülve étkeztünk, az imák, melyeket az ártatlan szív buzgóságával rebegtünk, anyánk esőkjá és könnyei, atyánk tanításai s aggodó szeretete, első reményeink s örömeink, első bánatunk, az ész, a szenvedély és érzelmek első kezdetleges megvillanása, a munkásság, a kötelességérzet, a becsvágy, a szelidség, könyörület, a kegyesség, az akarat és a jellem első csirái, ezek mind a családban sarjadoznak.

A család e szerint a társadalmi együttélés különböző nyilvánulásainak, a társas érintkezés változatos alakulásainak bár szűk, de legelső köre, melyben mozogni, az emberekkel együtt gondolkodni, érezni, velők és érettök cselekedni tanul a sarjadozó, a szülői gyengéd, vagy ha kell erős kezek által hajlítható és irányítható esemete.

Bár a családfő régi teljhatalma megszűnt, mégis a felsőbbségnek oly személyesítője gyanánt szerepel a gyermek előtt ma is, hogy tekintélye, ereje, szigora épp úgy parancsol engedelmisséget a család tagjainak,

mint az államfő akarata és a törvény tekintélye a hódoló alattvalóknak.

Amily szoros tehát a kötelék és benső a viszony, mely a család tagjait egymással összefűzi; amily közvetlen és nagy a hatás, melyet a család az egyedre kifejti: ép oly mély, általános és messzeható a befolyás, melyet a család szervezete, belélete, szelleme az egész társadalmi rend, az egész állam-élet alakulására, irányára, fejlődésére gyakorol.

Mint az egészséges gyökér a dús lombozatú fát, úgy tartja fenn a jól szervezett család erejében, virágzásában a társadalmat.

Ha a család azon magasztos, azon fenséges elvek piederstálján áll, melyekre eredetileg építve volt, s melyeken ma is állania kell, úgy ez az egész társadalom erős alapja s ezen nyugalma és békés haladása biztosítva van; de mihielyt e piederstálról lelép, lehetetlen, hogy konszolidált, erkölcsileg erős, anyagilag virágzó legyen az elzüllött családokból alakult ily társadalom.

Tévedne az, ki az állam eréjét és nagyságát csak alattvalóinak számában, iparának és keresdelmének virágzásában, tudományának és művészetének fejlettségében keresné, és nem egyszersmind a családban szerzett és az életbe átvitt erkölcesinek épségében, jellemének tisztaságában.

Am hiszen a világ már látott kifejlett kulturát, magasra emelkedett állami életet, látott az izlés, a gazdagság, a művészet, a kényelem minden eszközével rendelkező társadalmat, Augusztus korát; de vajjon a hatalmas, a világra szóló római birodalomban a nagyszerű építkezések, a páratlan szónokok, írók, és művészek minden hírneve és dicsősége, a lángész összes ragyogása előmozdította-e az erkölcsök szelidülését, az indulatok és szenvedélyek fegyelmét, az akarat szabályozását, az emberiséget összekötő testvéri érzelmek fejlődését.

Ellenkezöleg, a mily magasra emelte Rómát műveltsége, épp oly mélyre vetették bűnei.

A római birodalom tulajdonképeni fénykora összeszik a családi erkölcsök féltékenyen őrzött épségével — azon korszakkal, mely a családi tüzhely tisztaságának megmentése végett Lucretia törét megvillanni látta s tart körülbelül 500 éven át egész addig az időig, a melyben Brutus, a fogadott fiu törét atyjának Caesar-nak szívébe mártotta.

Ezen időszakra esik a római erkölcs és szabadság fénykora.

Róma polgárai ekkor jogaikért, szabadságukért, hazájuk nagyságáért küzdöttek.

E helyzet azonban megváltozott, midőn az el-törpült utódok a hataloméért küzdő egyes nagyra-vágyók zsoldjába szegődnek, eladják a forumon szavazatukat, a harczmezőn karjukat s lelkek sivárságában nem szabadságot, nem jogot követelnek, hanem csak „panem et circenses.“

De ne bolygasuk tovább a romokat, hanem vessük fel azon kérdést:

Mi az oka a közállapotok ily elsatnyulásának?

Mi az oka az eddigelé legnagyobb es leghatalmasabbnak ismert világbirodalom oly gyors hanyatlásának?

M. t. közgyűlés!

Azt hiszem, nem leszek sem igazságtalan, sem elfogult, ha a történeti események fejlődésének menetét figyelve arra következtetek, hogy a római birodalom gyors süllyedése okozati összefüggésben van a családi élet alapjainak, szervezetének elkorcsosulásával, felforgatásával.

Elégtételül szolgál nekem oly tekiutélyekre hivatkoznom, mint Montesquieu és Mommsen, kiknek összhangzó állítása szerint az eredeti méltóságából, tisztaságából kivetkőzött római családélet különféle vékeit mindmegannyi méregeseppet vezetett és szürte át az állam és társadalom szervezetébe, mely k annak életerejét rohamosan tönkretették.

De nem is lehetett ez másképp.

Hiszen már nem voltak anyák, akik — miut a Grachusok anyja — gyermekeiket legdrágább kincsüknek tartották és azokat maguk nevelték; hanem igen is voltak nők, kik magzatjaikat a rabszolgákra bízták. Amde ezek miként nevelhettek volna, midőn ők maguk is neveletlenek? Hogyan önthették volna a gyermekek szívébe a haza szeretetét, mikor ők maguk hazátlanok? Hogyan lelkesithettek volna a jogért, a szabadságért, midőn ők maguk is jogfosztottak, rabszolgák voltak?

A felhozottakon kívül emlitem-e még a szigoru törvényeket, melyek a családfőt korlátlan hatalommal ruházták fel?

Részletezzem-e lealázott helyzetét a nőnek, ki adás-vevés tárgyát képezvén, egészen meg volt fosztva szabadságától s azon örökös aggodalomban élt, hogy ura minden órában kiüzheti házából?

A családi laknak hiányzott az a fátyola, mely a növekvő gyermek szeméi előtt eltakarta volna az anya szabadságának szegényét.

És a gyermek?

Alig pillantotta meg a világot, az atyai önkény kegyetlen birói széke elé került, hogy meghallja az teletet, mely élte vagy halála felett határozott.

Az erkölcsöket szabályozó azon böseletei elvek, a melyek szerint, mint Quintilian tanusítja: „az emberölés gyakran véték, de kioltani saját gyermekeinek életét a legtöbbször dicséretre méltó eslekedet“, nem gördítvén semmi akadályt a legembertelenebb elhatározás elé, különösen, ha a család már több tagból állott, hogy gyermeköket veszélyes helyre kitegyék, hol aztán vajmi ritkán menekült meg a legkinosabb elpusztulástól, mert mint Quintilián találóan jegyzi meg: „Hizeleghetünk-e magunknak, hogy megmentjük a gyermek életét, ha önmagunk hívjuk fel a halált, hogy eirabolja tőlünk?“

A család ily mélyreható sebei mellett nem csoda, ha az egész társadalom szervezete megtámadta-tott s mind kívánatosabbá vált az orvos, ki az erkölcsi súlyedés e borzasztó szakában a megmentés gyógyszereit nyujthatta.

A kereszténységnek jutott a nagy feladat, hogy szabályozza a jogokat, melyek a család minden egyes tagját úgy Isten rendelete, mint a természet törvényei szerint megilletik.

A nagy átalakulás, melyet a kereszténység a család körében előidézett, kiterjedt a családi élet minden viszonyára, annak szellemére és érzelmvilágára oly általánosságban, hogy annak egyetlen tagját sem hagyta érintetlenül.

A férj feje maradt ugyan a családnak, mint Krisztus feje az anyaszentegyházak, de nem maradt többé korlátlan ura nevének és gyermekeinek.

„Valamint az emberfia nem jött, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy ő szolgáljon“: akként a keresztény családfőnek is arra kell használnia elsőségét, tekintélyét, fölényét és hatalmát, hogy szeretettel elősegítse, buzdítsa és munkálja a gyengébb fél javát, boldogságát.

Nincs többé feljogosítva arra, hogy szeszélyei szerint rendelkezék nevével. Őt tetszése szerint eltávolítsa, létező vagy állítólagos gyengeségei, hibái miatt megvetésével sújtsa.

„A férj a család feje“ – mondja XIII. LEO pápa (Arcanum div. Sap. 1880. febr. 10.) „és feje az asszonynak is, ki azonban nem mint szolgáló, hanem mint társ van neki alárendelve“.

Viszont a nőnek is meghatározta kötelmeit, hogy nemes vonzalommal, változatlan szeretettel hű élet-társa legyen férjének, soha sem feledkezve meg a nemzetek apostolának intelméről: „Mint az anyaszentegyház engedelmeskedik Krisztusnak, úgy az asszonyok is engedelmeskedjenek férjeiknek“.

Végül gondoskodott a gyerekekről is, ki nek

élete felett a szülő örködni, szellemi és anyagi jólétéről, ideiglenes és örök üdvéről szeretettel, önfeláldozással gondoskodni tartozik s oda törekedni, hogy gyermekei képesek legyenek mindazon kötelességeknek és várakozásoknak megfelelni, amelyeket úgy az egyház, mint az állam támasztanak irántuk.

Vétkes mulasztást követne el, ha gyermekeinek képzését elhanyagolva lehetetlenné tenné rájuk nézve, hogy a társadalom körében tehetségöklöz mért állást foglalhassanak, annak érdekeit szolgálják; haladását, jóitét: előmozdítsák.

Viszont tökéletlenül oldaná meg feladatát, ha a gyermeket csak az anyagi jólét keresésére ösztönözné, ha csak értelmének s nem egyuttal lelkének fejlesztésére fordítaná gondját, mert régi, axioma: „Kiképezett ész kiképezett szív nélkül nem áldás, hanem átok a társadalomra.“

A család e szellemét és irányát azon védművek biztosítják, a melyekkel aztaz egyház körülszancolta, hogy megóvja a visszaeséstől, melybe a pogány társadalom azt súlyesztette.

Ezen nagy elv igazságának fényétől körülsugározva nagy pápánk, XIII. LEO éppen egy hóval ez előtt a bölcsesség e szavaival fordul a lengyel püspökökhöz:

„Élesítsétek szorgalmatokat a család körül, hogy megőriztetvén épsége és tisztessége, mely egységében és felbonthatatlanóságában áll, egészség ömöljék át belőle a társadalom ereibe“. (Caritatis providentiaequae. 1894. márcz. 13.)

M. t. közgyűlés!

Nem tagadható, hisz tapasztaláson alapszik, hogy az emberi gyarlóság, az indulat, a szenvedély, az egyenetlenség, az önzés a szeretetet számüzi a családból, néha örökre, de legtöbbszörre olyanoknál, kiknél az oltárnál esküvésre megjelent szív nem volt ment a földi salaktól s az aranykort nem is találhatta fel a családban; de azoknál is, kiket a legtisztább szeretet fűzött össze, merülnek fel szomorú napok: de hát mindig tiszta, mindig derült és felhőtlen az ég? A mint az anyagi világban vannak viharok, úgy nem hiányoznak ezek az erkölcsi világban sem. Oly családi boldogságot, minőt az Isten az édenben alapított, elképzelni talán, de elérni nem lehet; hisz első szülőinkkel az édenből a boldogság is számüzetett s azóta mint bolygó jár közöttünk, néha hosszabb, néha rövidebb időre be-betér hozzánk s ismét távozik, bajt, bánatot, betegséget, szenvedést hagyva maga után.

De mindezek mellett is a család lesz azon oázis, a hol az élet utain kimerült vándor a szeretet zöl-

delő lombjai alatt nyugpontra lel; a család lesz azon meuedék hely, hol az ország gondjaival terhelt fejedelem trónjáról leszállva enyhülést talál; hová a munkás napi fáradsága után nyugodni száll; hol a sorsüldözött a megpróbáltatások szenvedései közt a gyengédség és bátorítás felemelő szavaiból vigasztalást meríthet; hol a szerető gyermek a már redőzött homlokok daczára is hön dobogó édes szülei sziveken megpihenhet.

M. t. k.!

Röviden, amennyire egy megnyitó beszéd keretébe befér, igyekeztem a pogány és keresztény állam családi életviszonyait feltüntetni; zárszómban csak arra kérem a m. t. társulatot: igyekezzék magasztos feladatához hiven kiadványaiban odahatni, hogy a családi tüzhelynél a vallás és hazaszeretet lángja ki ne aludjék, erre ugyanis mindig, de a jelen időszakban kiválólag szükségünk van, annnyival is inkább, mert az utóbbi századok végső évtizedében felmerült események megrázzván egész Európát, a szólammá vált „fin de siècle“ megalatításánál is ideges nyugtalanság fogja el a kedélyeket.

Azt állítják ugyan, hogy a politikai láthatár tiszta; de nem törhet-e ki pusztító vihar azon sötét felhőkből, melyek társadalmunk egén tornyosulnak?

A mult század végső tizedében — éppen századikéve — tünt el egy hatalmas nemzet, mely egyik legnagyobb királyunkat s Erdély egyik legkiválóbb fejedelmét királyának választotta: megvan ugyan a föld, a patria; de megszűnt a nemzeti, a lengyel hegemonia. Mintha e szomorú esemény lebegett volna koszorus költőnk előtt, midőn gyönyörű szózatában így ír: „A sirt, hol nemzet sülyed el, népek veszik körül s az ember millióinak szemében gyász-köny ül.“

És mégis! Sem az összes szabad népek őszinte részvéte, sem a törvényhozóknak a törvényhozás termeiben elhangzott rokonszenves nyilatkozatai nem tudták az egykor nagy nemzetnek hazáját visszaadni.

S ez a hős nemzet tapasztalva azt, hogy sem saját erejével, sem emberi segélylyel nem tudja hazáját feltámasztani — családjainak ezreivel az Úr templomába megy s milliók ajkán zendül meg az ének: Istenünk! szent oltárodnál térdre hullva kérünk, szabad hazánkat, ó add vissza nekünk!

Mi van e nemes és jobb sorsra érdemes nemzet jövőjéről az élet könyvében megírva? az előttünk zárva van; de nyitva van előttünk multjának könyve, melyből megtanulhatjuk: hová vihetnek a társadalmi, a vallási és párt-harcok?!

M. t. gy.!

Reánk nézve nemcsak a század, hanem ezred-éves multunk alkonya is közeleg.

Sóhajtsunk fel: „Mane nobiscum Domine, quoniam advesperascit.“

Maradj velünk Uram! mert alkonyodik. Ha Te leszesz velünk, ki ellenünk!?

Szent nevedben a gyűlést megnyitom.

Andrásy József

Sz. 1823. júl. 18-án. † 1894. márcz. 11-én.

A Nagy-Küküllő hegyek — koszoruzta kies völgyében fekvő, tekintélyes és Udvarhelymegye legnagyobb katolikus községe, Zetelaka, meghatóan szomorú ünnepélynek vala tanuja folyó év márczius hó 11-, 12-, 13-án és 14-ikén.

Lelki pásztorának, a község 32 éven át védszellemeének elhunytá hozta a jámbor falusiakat, a zajtalan lakókat a szokatlan mozgalmába.

Az anyai éven át példás tevékenység oly mélyen bevéste néhai Andrásy József esp. plebános örök emlékét hieveinek szívébe, hogy megboesáthatlan mulasztásnak tartotta volna bárki legalább egy rövid tohásszal le nem róni háláját az elhunyt iránt, ki egy bosszu életpálya legnagyobb részén át hitbuzgó, szive-lelke mélyéből könyörgött ajtatos bensőséggel hievei mennyei lüdeért.

Amár a mult év őszétől kezdve többnyire súlyos gyomor-bajban szenvedett; hievei mégis tekintve aczélós orgoniusmát reménylették felgyógyulását.

Azonban az irás szavai beteljesedének rajta is: „a gyenge és erős, félekeny és a hős meghal egyaránt.“ Legyőzte őt is a kérelhetlen halál, bár még az utolsó perczben is fel kellett ültetni. Erős szervezete nem akart engedni a végtusában úgy, hogy voltaképp ültében lopta meg a halál.

Kászonyakabfalvi Andrásy József sz. 1823. július 18-án. Középtanodai tanulmányait végezte Csik Somlyón, a bölesészet-, matematika-, természettan-, vegytan- és az I. évi jogtaniakat Kolozsvárt, a theologiát pedig Gyulafehérvárt a püspöki lyceumban. Pappá szenteltetett 1847. máj. 29-én. Ugyanezen év szeptember 6-ika óta 1861 január végeig segédpap és rendes tanár Brassóban.

Itt a beteges, de különben derék Kovács apát iránti őszinte rokonszenve tartotta vissza a forradalomban való tényleges részvételtől. A forradalom alatt azonban Brassóban kemény napok tették próbára megtörhetetlen muokaképességét és önzetlen hazafiasságát.

Mint segédpap a beteges apát mellett egyedül teljesítette az egyházi összes functiókat; egyedül látta el az akkor dühöngő ragály közepette az egyházközség betegeit, temette el a katonaság kórházainak halottait; még a betörő ellenség ragályos betegeinek ellátása és halottainak eltemetése is egyedül rá nehezedett. Az egyházi teendőik ily tulajdosságon nagy balmaza mellett a szerencsétlen üldözött magyarokon elkövetett embertelenségeket sem nézhette el tétlenül hazafias szíve. Majd a muszka tiszteteket kereste fel s kért, könyörgött a vadként üldözöttekért; majd meg gyűjtögetett, ételt főzetett a szegény foglyok számára. Természe-

tes, hogy ezen nemes közvetítése még tettelegesen bántalmazásokat is vont maga után; azonban a jó pásztor nyáját még a vért szomjuzó vadakkal szemben is megoltalmazza.

A mint megtett a hívekért a forradalom alatt és később is mindent, hasonlókép megtett mindent híven tönökeért is, kinek nagyszerű terveit mindenben segítette, ha kéregetésre, gyűjtésre került a dolog.

Emléke oly maradandó nyomokat hagyott hátra Brassóban is, hogy még most is emlékeznek rá a hívek mint jó papra, tanítványai a kitünő tanárra.

13 évi ernyedetlen munkálkodás után főpásztori kegye a marosvásárhelyi gymn. és finövelde igazgatóságával bízta meg. Rövid ittlé alatt szintén közkedveltségű és anyyira ismeretes nevű lett, hogy nem sokára a szomszéd vármegye legnagyobb kath. községe papjává választotta. Ugyanis 1862. augusztus hó 6-ikán elhalálozván Zetelakának eddigi lelkésze Benedek Péter, helyébe ugyanezen év és hó 19-én kineveztetett az egyhanguan megválasztott kászonyakabfalvi Andráshy József. És hogy nem esalódott a község választásában, mutatja 32 évi laukatlan tevékenysége ezen új és egyzersmind utolsó állomásán.

Zetelakán töltött idejének majdnem minden évéhez újabb és újabb, kisebb és nagyobb terveknek keresztül vietele fűződik.

Falusi működésének első éveit az elhanyagolt állapotban átvett egyházi és iskolai épületek jobb karba állítására fordította. Aztán jöttek sorban a nagyobb szabású építkezések. 1867-ben új kántortanítói lak emeltetett 1868-ban új templomkerítés építetett köfalappal és eserefa rácsoszattal, 1869-ben a templom újra eszerpezetett. 1870-ben a templom északi részén bádoggal fedéllel ellátott előcsarnok emeltetett. 1874—76-ig emeletes új tanoda építetett tűzmentes anyagból eserepfedéllel. 1878-ban a templomkerítés előfa ültetvényekkel látatott el. 1884-ben új kapu emeltetett a plebániái beltelekre. 1886-ban új istálló építetett a papi beltelekre. 1888-ban Hörbiger, Vilmos nagyszabeni orgonaművész 14 változatú orgonát épített. 1888-ban a zetelaki élő rózsafűzér a lourdesi nagyobb Mária szobrot emelte. 1889-ben a szeretetház társulatát alapította Kj. Andráshy József. Hasonló tevékenységet fejtett ki a filiában, Küküllő-Keményfalván.

Későbbi idejét római útja után az egyházi és iskolai pénzalapok jó karba állítása, a templom erdő értékesítése s a község felső részében, az ugynevezett Tótalvában építendő iskola ügye foglalta el.

A közügy terén tanusított ily nagy mérvű tevékenysége mutatja, hogy jobb állomásba s plane falusi plebániába jutását sem tarthatja gradusnak szép lovak s barmok tenyésztésére és földi javak szerzésére s így nem esoda, hogy vagyont nem szerezhetett. Anyagi dolgokról, köznapi tárgyakról egyáltalán nem is igen szeretett beszélni. Sajnálta lóra, ökörrre fecsérelni a szót és időt. Mivelt embertől megvárta, hogy a mindennapi élet közönséges porát lerázva, magasabb szempontból fogja fel az életet. Azok, a kik naturalistikus ideákkal vannak saturálva, nem egy könnyen érthették meg őt. Az ily atantas felfogásuak tehát különnek tarthatják, mert a mai világnézet nem igen tud vagy akar felemelkedni az őskeresztény puritán moral magaslatára. Pedig ő nem volt különöz, hanem csak idealista a szó legtisztább, a kifejezés legnemesebb értelmében.

Előtte háttérbe szorult a közügy mellett az anyagiak után való szorgoskodás, a világi javaknak gyűjtése, miket a tolvajok elrabolhatnak s a tűz és rozsdá megemészthet.

Volt eset rá, hogy falusi pap létére bosszu időn át, — mint városan szokás, penzen vétette a tejet. Hogy szép lovat, marhát tartani s pénzzé tenni, papra is előnyös, sohasem tanulata meg.

Nem azért tette pedig ezt, mintha cynikus lett volna, hanem mert nála minden anyagi dolog csak eszköz volt; egyedüli ezélul csak a legmagasabbnak szolgálatát ismerte. Csupán csak a közügy szolgálatát az a szent ezél — szokta mondani —, a miért érdemes élnie az embernek.

A mai kor felfogása az ilyen gondolkodás módot nem igen akarja már megérteni, mert hát kifordult sarkából rendje a világnak: söt esodálkozik azon, hogy egyéni bünség, önző önérdék nélkül lehet valaki martyrya hivatásának. Ma már alig képzelhető realis felfogás eredményének az olyan vallomás, melyet ő többször hangsúlyozott, midőn előtte a nyugdíjba lépést hangoztatták. „Meghasad a szívem, a mikor én sok munkálkodásom, laukatlan küzdésem szüntérének küszöbén kilépek.“

Ő mindig igazi pap, a lelkipásztor valódi mintaképe volt; Jézus szive szerinti pap, ki nem csak predikálta az igét s a szegényekkel való jótétet, hanem követte is azt, a mit hirdetett.

A beteg betegágyán, a szegény szegénységében bizton számíthatott segélyre könyörülő szívével. Még a kóborló cigányt nem tudta udvaráról alamizsna nélkül kintasítani.

Rokonai iránti meleg érdeklődésének élő tanni öcsese és unokaöcsesei tanításáért a legnagyobb erőmefeszítéssel tett áldozatai. S miuthogy magát nagyobb mérvű gazdálkodásra nem adta és következésképp bővebb anyagi haszonra nem tehetett szert, a közügy s rokonai érdekében hozott áldozatai csak a legtakarékosabb, valóban példás egyszerűséggel folytatott életmód mellett voltak lehetségesek. E szolid tiszta élet tette őt népe előtt is annyira tiszteltté. Megbotránkoztatót papjában sem a templomban, sem a templomon kívül soha nem látott. Benne papját tekintette úgy, a mikor a népért fohászokodott, mint az utcán, mikor vele érintkezett. Papi laka, viselkedése, egész élete megszólás, ragalma, zás tárgya soha sem lehetett. A papi hivatás, a papi becsület — a mai paptaló világban — oly tiszta feunségben tartatott általa, hogy a divattal baladó s magát a többinél felvilágosodottnak tartó híve sem tagadhatta meg tőle soha a papja iránt kötelees reverentiát.

A vallást megvető divat új apostolai pedig az ő plebániájában terméketlen köszálla hintették a modern vallástalanság magvait. Nem ereszthettek életképes gyökeret azok azon talajba, a melyet az elhunyt 32 évi fáradsatlan munkával idomított át, nem az álfarizeusmus, hanem a tiszta keresztény tanok befogadására.

Utját állta nem a „sic volo, sic jubeo“, hanem az „exempla trahunt“ elvével. Jó példával járt elől 32 éven át és a nép úgy megszokta a vallásos buzgalmat, hogy a templom az ő plebániájában az isteni tisztelet alatt soha sem volt üres. Nyár közepén a legnagyobb dolog időben nem igen érkezik a falusi nép délelőtt későn menni a templomba; ilyenkor meg ő ment korán misézni, hogy a munkára siető nép kapáját, kaszáját s más szerszámot a templom oldalához tá-

masztva, legalább egy „rövid Miatyánkat“ — a mint szokta mondani — elrebegehessen.

Ezen mély vallásosságával szorosan párosult a tudományok és művészetek iránti nagy szeretete.

Bárhol látta a szép, jó és nemes megörökítve, ugy bevesződött annak fensége lelkébe, hogy a műredek legkisebb részlete évek múltán sem mosódott ki emlékezetéből.

Elte állandó vágyát képezte Róma, a kereszténység és a művészet remekeinek örök városa. Mint az ó-kori görögök szerencsétlennek tartották azt, a ki meghalt a nélkül, hogy olympusi Zeus szobrát megszemléltette volna: ő is szerencsétlennek tartotta volna magát, ha Róma s benne Szt. Péter templomának megbámulása nélkül kellett volna meghalnia. És a mily lángoló vágygyal égett előbb a keresztény világ ezen művészeti esodája után, ép oly rajongó lelkességgel beszélt megnezése után róla. Minden szavából kiérzett, hogy szt. Péter templomának megszemlélése nélkül meghalni valódi szerencsétlenség.

Nagy kitüntetésben is részesítette a pápa a Szt. Péter templomában. Élte legnagyobb szerencséjének tartotta azon megtisztelő pátbeszédet, melyet a pápa ő szentsége a bemutatások alkalmával folytatott vele. Ezek során Kj. Andrásy József esp. plebános is magát bemutatóván, mondá: „Etiam sum presbyter Transsylvaniensis et quidem siculus.“ (En is erdélyi pap vagyok, még pedig székely.) Az utolsó szavak feltünvén ő szentségének, válaszolá a néhainak; „Uti scio, siculi sunt boni catholici.“ (A mint tudom, a székelyek jó katolikusok.)

Mire Andrásy folytató: „Deo sin centies millies laudes, paucissimis exceptis — sunt boni catholici.“ (Istennek legyen ezerszeres hála érte — kevés kivétellel jó katolikusok.)

Ő Szentsége pedig a következő szavakkal zárta be ez érdekes epizódot. „Benedicte populum istum in nomine meo.“ (Ald meg azt a népet az én nevemben.)

Közel félszázadig szolgálta az Egek Urát felkent buzgó szolgálója.

Hiv szolgálatai jutalmául kegyes főpásztorá 1870-ben kerületi alesperessé s 1886-ban ez. főesperessé nevezte ki. 1872. decz. 8-án pedig tartotta ezüstmiséjét és a máli kápolna jubileumát harangok zugása, mozsarak durrogása s a hivek ezrei jelenlétében.

Eltemette magát a hegyoldalba, mintha lelki szemével akarná keletet nézni, a világosság forrását, melynek felkeltében testi szemével annyit gyönyörködött.

Az örök világosság fényeskedjék neki!

Világi.

Kalászat

a tudomány mezején.

XI.

Demonax egy bársonyba öltözöttnek, ki gögösen járt fel és alá, ezt sugá filébe: „Hallod-e, ezt előttem egy jubileum és csak birka volt.“ (Mennyi birka van az emberek

között! ezen szempontból a statistikát le kellene szállítani.)

Bizonyos, hogy N. Sándor hibákat követett el az indiai hadjáratban, hogy Cyrus hibákat teve a scythiai háboruban; hogy Caesar hibákat követett el az afrikai hadjáratban; bizonyos, hogy Napoleon sok megbánni valót csinált az oroszországi hadjáratban; a világ leghíresebb hadvezérei után, korunk kápácztatásai okulni nem akarnak s azért önhittségekben Aesopus fölfuvalkodottjának a sorsára jutnak.

„Szentnek lenni kivétel, igaznak lenni szabály. Minél kevesebb bűn: ez az emberi törvény. Épen semmi bűn: ez az angyaloknak álma,“ így mond egy jeles férfi.

„Az orvos és a pap között a különbség csak annyi: az orvos ajtaja ne legyen zárva soha; a pap ajtaja pedig legyen mindig nyitva; a pap is orvos, mint más orvosok; neki is vannak betegek, kik szerencsétlenek:“ — így különbözteti a kettőt egy magas állású phillosophus.

„A kétkedes mindent megmérgez, de nem öl.

„Igérni, de meg nem tartani, s mégis tartóztatni valakit, ez a nők művészete.“

„Az a valódi barátod, a ki hibáidra figyelmeztet, de egynttal meg is tudja azokat bocsátani.

Az egyiptomiak csörével borostyánágot vivő vadgalambbal ábrázolák a betegségből felgyógyultakat. (Ott lehetett még jól a piktörök dolga!)

A mindig nevető Demokritus bölesen mondá: „Hogy ha a test a lelket perbe idézhetné; a büntetés veszedelmét soha el nem kerülhetné; mert kormányos gyanánt adatott nekünk, s ő az oka minden bajunknak.“

Bias egy embernek, ki gyermekei elvesztése miatt a halált hívta, így felelt: „Esztelen, miért hívod a halált, hisz akaratom ellenére is eljő.“

Diogenes kiállván a piacra így kiálta: „Jertek ide emberek.“ Midőn pedig sokan összegyűlének s még sem szünt meg kiabálni, némelyek boszankodván, mondák: „Beszélj már, hisz itt vagyunk.“ Ő azonban botjával elkergetvén magától őket, mondá: „Én embereket hívtam és nem szemétdombot.“ Ugy vélekedett ugyanis, hogy az emberi czim nem illeti meg azokat, kik állatok módjára élnek.

(Folytatás következik.)

Körödy Endre,
ny. ig. tanár.

— **Ezüst mise.** Fogaras, 1894 ápril hó. A mult évi nov. hó utolsó napjaiban megjelent „Közművelődés“ napi hirei között olvastam, hogy: „az erdélyrési szt. Ferenczrendiek tartományfőnöke Föt. Simon Jenő atya, az 1894-ik évi apr. hó 11-én fogja ünnepleni áldozó pappá szentelésének 25 éves jubileumát.“ Alig járta be az örvendetes bir a lapokat, előkészsületek történtek a nap méltó megünneplésére, mind a fogarasi róm. kath. egyházközség, mind a szentferenczrendiek stb. részéről. —

A várva várt nap apr. 11-én megérkezett. A fogarasi róm. kath. buzgó bitközség, 18 éveken átfáradhatlan buzgó, kedvelt lelkipásztorát; az erdélyi szentferenczrendiek pedig sze-

retve tisztelt tartományi főnökét tisztelendő a jubilánsban, a tőlük kitelhető módon iparkodtak tiszteletük, szeretetük és ragaszkodásuknak jelét adni.

Már apr. 10-én előzőleg este, a róm. kath. hitközség imponzás fáklyás menetet rendezett.

A menet a róm. kath. iskola helyiségéből indulva ki, harsogó zene kísérete mellett, a főtéren átvonulva, több százra menő lámpion és fáklyák világánál, 7 óraker ezekre menő népsokaság tódult a zárda udvarára, hol Török Bálint járásbíró ur igen szépen átgondolt és kidolgozott beszéddel üdvözölte a jubilánst, ki a meghatottság hangján szívhez szóló szavakban válaszolt, megköszönve a figyelmet.

Másnap már korán, a mozsarak durrogása, a nemzeti zászlók lengése hirdették az ünnepet. Kilencz óraker az egyház- és iskola- tanács teljes számban, több kedves hivatástól környezve megjelent a zárda nagy ebédlőjében. Midőn a küldöttségileg meghívott jubiláns belépett, szünni nem akaró dörgő éjjenekkel fogadták.

Ekkor Nemes Antal kir. körjegyző ur előlépett és egy eszmékben gazdag memorandumot olvasott fel, aláírva a hitközség nagy részétől és átnyújtotta a jubilánsnak megőrzés végett. Ugyanezzel kapcsolatosan egy gyönyörű, értékes kelyhet, mint a hitközség symbolikus ajándékát, kérve a jubilánst, hogy valahányszor az Ur oltáránál e szt. edényt használja, emlékezzék meg hiveiről, kik oly gyöngéd kegyelettel viseltetnek iránta.

A meghatottság hangján, könnyek közt köszönte meg a jubiláns a kedves emléket és biztosítá hiveit, hogy mint eddig tette, ugy ezután is hivei szellemi és anyagi jóléte fogja képezni főgondját.

A tulajdonképeni ünnepség akkor vette kezdetét, mikor a harangok zugása és az „Uram hiszlek“ éneklése közepett a teljes díszben öltözött papság a templomba vonult. — A jubiláns mellett ott voltak mint mauctorok ngos és főtiszt. Ninger Ignác apát, szebeni plebános ur. A 81 éves szt. ferenczrendi pap. ftdő Simon Jukundián atya. Képviselet volt: Deés, Kolozsvar, Szamosujvár, Szék, Vajda-Hunyad, Szárbegy, Csik Somlyó, Esztelek, Udvarhely, Brassó, Köhalom, Szászváros, Maros-Vásárhely, Medgyes stb. szerzetes házak.

A szorongásig megtelt tágas templomban evangélium után szószékre lépett Deés lelkésze, Ftdő Kozma Döme atya. A jubiláns üdvözlése után kitért beszédjében a vallás és bázafőséges eszméjére; s e kettőt párhuzamba állítva, a nála sajátos ékesszólással, oly hüen ecsetelte: hogy a különbféle nemzetiség és vallásból összejött nagy sokaságot elragadta.

A róm. kath. daleylet által előadott és a helyi zenekar által kísért gyönyörű latin mise, oly főségesen sikerült, hogy semmi kívánni valót nem hagytak; mi a karmester buzgalmára és a tagok szorgalmára vall.

Az ünnepélyes „Te Deum“ eléneklése után, első sorban az ünnepélyesen megjelent rendtartományi tagokat fogadta ő Főtisztelendősége. Ez alkalommal nyújtották át azon értékes és gyönyörű albumot, mely a rendtartomány mindegyes tagjának arcképét magában foglalja.

Ezen albumból nem hiányzik a szellemi rész sem, mely Kozma Döme költői tollából származott.

Ezután a vármegye, város, társulatok, testületek stb.

képviseleit fogadta. Délután két óraker a Laurits-féle vendéglőben rendezett banquetre mentünk.

A társas ebéd igen szépen sikerült. Több mint 200-an vettek részt vallás és nemzetiség különbség nélkül. A szebbnél szebb és részleteiben gazdag eszmedüs pohárköszöntők sem hiányoztak. Első felköszöntő az egyház fejére XIII. Leo pápára, második a királyra, harmadik Erdély szelid lelkű főpásztorára, negyedik a jubilánsra, ötödik a főispánra, szerzetre stb. stb. Nem akarom részletezni a mondottakat, de még se hallgathatom el ngos Issekutz Győző orsz. képviselő ur eszmékben gazdag és tüzzrel pattant beszédeit, melyek nagy tetszésben részesültek. —

Legyen szabad e helyen megemlítenem, hogy: ezen alkalommal ünnepelte ftdő Karda István szent fer. r. áldozár és brassói vikárius 25 éves papi jubileumát. Együtt szentelték fel a jó atyával, együtt munkálnak az Ur szőlőjében és adja az irgalom Istene, hogy 25 év múlva együtt ünnepeljék az arany ünnepélyt.

Egy jelen volt.

Napi események köréből

— † **Simon Jukundián** meghalt. Addig is, míg lapunk jövő számában a boldogultnak életéről s működéséről érdemlegesen fogunk megemlékezni, bánatos szívvel adjuk közzé e gyászjelentést: A szent István apostoli királyról nevezett erdélyrészi szent Ferencz-rend tartománya és a nagyszebeni zárda tagjait fájdalmas szívvel tudatják szeretett testvérük, illetve házfőnökük Főtisztelendő Simon — Péter — Jukundián, szent Ferencz rendi szerzetes atya, a rendnek legidősebb tagja, aranymises áldozár, a felsőbb hittudományok és bölcsészeti rendes tanára, gymnásiumi tanár, a rendtartomány titkára és tanácsosa, a csiksomlyói róm. kath. tanítóképezdének 25 éven igazgató-tanára, a szerzetnek kilencz éven át rendtartományi főnöke, két alkalommal a római általános „Rendfőnök“ erdélyrészi teljhatalmu vizsgáló biztosa, a Ferencz József-lovagrend tulajdonosa, a Directoriumnak évek hosszú során át hivatott szerkesztője, a nagyszebeni rendház ez idei érdemes főnöke stb. stb., az egyház- és bazának javára szentelt fáradhatlan munkás életének 82-ik, szerzetes életének 64-ik, áldozó papságának 57-ik évében f. évi április hó 22-ikén, esti 9 óraker, a halotti szentségek ájtatos felvétele után, teljes megadással és a hitbe helyezett életéhez méltó erős bizalommal türt rövid szenvedés után törtéat elhunytát. Hült teteme f. évi április hó 24 ikén délután négy óraker fog a zárda sirboltjában elhelyeztet; mellek üdvéért pedig az engesztelő szentmise-áldozat f. hó 26-án délelőtt 10 óraker mutatattik be a helybeli szent Ferencz-rendi szerzetesek templomában az egék Urának. Az örökvilágosság fényeskedjék neki! Nagy-Szeben 1894. évi április hó 23-án.

— **Nyilvános hála.** Ha a szegényt tápláld, szükességét ruházod, Teremtődet imádoz. A „Kézdivásárhelyi Oltáregylet“-től e napokban vettünk egy, a körmenetek alkalmával hordozható, chinaezüstből készült keresztet, aranyozott feszülettel és csinos ruddal ellátva, melylyel szegény

templomunkat a nevezett jótékony egyesület gazdagítani, az ajtatósságot emelni s ezáltal Isten dicsőségét előmozdítani szíves volt. Ezen nagy jótéteményeért fogadják úgy az ol-táregylet nagyérdemű intézői, mint egyes jótévedői, az egyház és hitközség nevében hálaaköszönetem nyilvánítását. Sárpaták, 1894. ápril 24 én Both Demeter, lelkész.

— **Visszatérés.** A szerkesztő ur szíves engedélyével van szerencsém lapjában Isten nagyobb dicsőségére a kedvelt olvasó közönség örvendetes tudomására hozni, hogy hitközségemben most közelebbről két leány és pedig: Lőrincz Anna gr. keleti vallású 20 éves és Nagyszegi Zsuzsanna a ev. ref. vallású 19 éves hajadon tért vissza az egyedül üdvözítő anyaszentegyház kebelébe. Fiski, 1894 ápril 23-án. Jancsó Ernő, plebános.

— **A Szent-István-Társulat XXI. rendes nagygyűlése.** A szokott rendben és érdeklődés mellett folyt le a nagytekintélyű katolikus irodalmi társaságunk ezidei nagygyűlése Budapesten. Két dologról győződünk meg, győződhetett meg kiki, a ki jelen volt, ezuttal is, társulati nagygyűléseink tartásának hiányai tekintetében. Első az, hogy az ily nagygyűléseket megnyitó szent-misést isteni tiszteleteket közönségünk még mindig nem tekinti reá tartozónak, nem tekinti a társulati nagygyűlés főfőaktusának, mert különben nem sietne templomot és isteni tiszteletet oldalt hagyva, egyenesen az ülésterembe helyet foglalni és biztosítani magának. Második az, hogy ezentúl már többé csakugyan alig fog lehetni ezeket a mi társulati nagygyűléseinket oly díszes bár, de nyomasztóan szük helyiségekben tartani, mint eddig. A katolikus akció nagy méreteket követel s nagy mederben kíván folyni.

Az ezidei nagygyűlés egyébiránt minden esendősége daczára, gazdag volt emelkedett gondolatok, érzelmek, remények és elhatározások keltésében. A püspöki karból, Samassa érsek kivételével, valamennyi főpap*) megjelent, ki a püspöki konferencia alkalmából a fővárosba feljött.

A biboros hprimás beszéde igen alkalmas arra, hogy gondolatokba merítsen s rendkívüli mély benyomást hagyjon maga után a nagy csapásokkal fenyegető valláspolitikai harcok által felszántott lelkekben.

Kisfaludy A. Béla alelnök jelentése a legjobbak közé tartozik, melyeket folyó ügyekről az ő székéből hallottunk. Az igazgatói és titkári jelentések felolvasottaknak tekintetve, tudomásul vétettek. A társulat vagyoni állapotáról a számvizsgáló bizottság jelentése helyeslőleg vétetett tudomásul s a nagygyűlés Venczel Antal papn. aligazgatónak, mint a társulat pénztárosának buzgó működéseért jenzőkönnyűleg köszönetet mondott. Új választmányi tagok beválasztása után, a nagygyűlés Csekolics gróf indítványára a szentséges atyához bódoló felirat kíséretében péterfillérküldését határozta el.

A jegyzőkönyv hitelesítőinek kijelölése után a biboros hprimás, azzal a röpmával, a melylyel kezdte: „az Atyának, Fiúnak, és Szentlélek Istennek nevében“, a nagygyűlést, zajos éljenzés közt, befejezte. (Religió.)

*) Kegyelmes főpásztorunk sem ezen közgyűlésen, sem a püsp. konferencián nem vehetett részt gyengélkedése miatt. Szerk.

— **A püspöki konferencia.** Budapesten a püspöki kar pénteken megkezdett tanácskozását szombaton délután folytatta. A napirenden levő tárgyak közül pusztán a kongrua kérdéssel foglalkoztak. A katolikus tanítók belépése az orsz. tanítói nyugdíjalapba, az egyházipolitikai helyzet, a Történelmi társulat Pázmán Péter műveire vonatkozó előterjesztése nem kerültek tárgyalás alá.

A tanácskozásban Vaszary Kolos biboros herezegprimás elnöklete alatt Császka György érsek, Mihályi Viktor, Schusztter Konstantin, Steiner Fülöp, Szabó József, Bende Imre, Bubics Zsigmond, Meszlévy Gyula, Hornig Károly br., Dessewffy Sándor, Firezák Gyula és Rimely Károly püspökök és Fehér Jpoly panonhalmi főpapát vettek részt.

A gyűlés megnyitása után azonnal a kiküldött hármas bizottság jelentésére tértek át.

A bizottság, a melynek Schusztter Konstantin, Steiner Fülöp és Hornig Károly br. voltak a tagjai, az országos kongruabizottságunk a papi jövedelmek összeírásának irányelveire vonatkozó megállapodásain és utasításain csak néhány kisebb nagyobb módosítást ajánlott; a konferencián megszóltak a vélemények. Különösen az irányelvek ellen tettek kifogásokat. A püspöki kar egy része változatlanul, más része a kiküldött hármas bizottság módosításaival ajánlotta a tervezet elfogadását, de voltak többen, a kik az albizottságnál is több észrevételt tettek.

A püspöki kar a konferencia e tekintetben való megállapodásait legközelebb terjedelmes előterjesztésben tudatja a vallás és közoktatási miniszterrel.

— **A kongrua.** A kongruabizottságunk az alapítványok, stóla és az erdélyi róm. kath. státus részvétele ügyében kiküldött albizottsága szombaton délután Schopper György rozsnyói püspök elnöklete alatt, Jósika Sámuel báró, Szalay Imre, Németh Péter és Mohay Sándor bizottsági tagok részvételével megalakult, jegyzőjévé az utób nevezettet választotta és elhatározta, hogy bevárja az ügyek érdemének tárgyalása előtt az alapítványok és stólabevételek összeírását.

— **Az erdélyi r. k. irodalmi társulat pénztárába fizettek:** Andrásy József, elf. 1893-ra 3 frt. 1894-re 1 frt. Bálinth Ignác, elf. 1894-re 4 frt. Esztegar Gergely, rtg. 1893-ra 2 frt. Gergely Ignác, ptg. 1893-ra 2 frt. 54 kr. Péter Ignác, elf. 1893-ra 2 frt. Csiky János, ptg. 1893-ra 5 frt. Molnár János, elf. 1893-ra 4 frt. Csiby Tamás, rtg. 1893-ra 2 frt. Kiss Gusztáv, elf. 1893-ra 2 frt. 1894-re 2 frt. Bors László, elf. 1893-ra 4 frt. Eröss Gáspár, elf. 1893-ra 4 frt. Pál Gyula, rtg. 1893-ra 2 frt. Mártonffy Sándor, elf. 1893-ra 2 frt. Vitos Mózes, rtg. 1894-re 2 frt. Balogh Ferenc, elf. 1894-re 2 frt. Nagy Ignác, elf. 1894-re 2 frt. Palezer Károly, rtg. 1894-re 2 frt. Fülöp Alajos, rtg. 1894-re 2 frt. Szentferenczrendi zárda, Köbalom, elf. 1893-ra 2 frt. Szabó Ferenc, elf. 1894-re 2 frt. Papp János, rtg. 1894-re 2 frt. Wachek Zsolia, rtg. 1894-re 2 frt. Prokucek Samuel, rtg. 1894-re 2 frt. Pál István, rtg. 1894-re 2 frt. Fejér Manó, rtg. 1894-re 3 frt. Gál Elek, rtg. 1894-re 1 frt. Szentföldi tanító egyesület, elf. 1894-re 4 frt. Papp Tamás, rtg. 1893-ra 2 frt. Balázs Antal, rtg. 1893-ra 2 frt. 1894-re 2 frt. Szentferenczrendi zárda Borszéken, elf. 1894-re 2 frt. Roskoszni Elek, ptg. 1894-re 5 frt. Terézvárházi tanítótestület N.-Szeben rtg. 1894-re 2 frt. Rettegi József, rtg. 1894-re 2 frt, Kovács Pongrácz elf. 1894-re 1 frt. (Folyt. követ.)

Kiadja: Az erdélyi róm. kath. irodalmi társulat. Felelős szerkesztő: ZLAMAL AGOST.
Szerkesztőtársak: BALINTH GYORGY, Dr. CSERNI BELA, FEJÉR GERŐ, VASS ALBERT.

Nyomatott Papp Györgynél a püsp. lyc. könyvnyomdában Gyulafehérvárt